

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ 1885–1889 рр. ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ВИСТАВКИ СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ У ЛЬВОВІ (1888–1889)

Ольга Горда-Цибко

*реставратор Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького,
здобувач відділу історії середніх віків Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України*

Проаналізовано публікації в українських та іноземних періодичних виданнях про різноманітні аспекти Археологічно-бібліографічної виставки Ставропігійського Інституту у Львові 1888–1889 рр. Підкреслено, що результатом проведення виставки, окрім відкриття першого українського музею в Західній Україні, стала активізація мистецтвознавчої науки, зокрема залучення до неї українських учених, основні праці яких опубліковано саме на сторінках досліджуваних періодичних видань.

Ключові слова: *Археологічно-бібліографічна виставка, Ставропігійський Інститут, преса, історія мистецтвознавства.*

The article analyzes the main complex materials Ukrainian and foreign periodicals in the pages which covers various aspects of the history of archaeological and bibliographic exhibition Stavropigiysky Institute in Lviv 1888–1889. An important achievement of an exhibition, with the exception of the opening of the first Ukrainian Museum in Galicia, was the intensification of art- science, including her involvement in Ukrainian scientists, whose main work is published in the pages of periodicals investigated.

Keywords: *Archaeological and bibliographic exhibition, Stavropigiysky Institute, the press, history of Art Criticism.*

Проанализированы публикации в украинских и зарубежных периодических изданиях, о различных аспектах Археологическо-библиографической выставки Ставропигийского Института во Львове 1888–1889 гг. Подчеркнуто, что результатом проведения выставки, кроме открытия первого украинского музея в Западной Украине, стала активизация искусствоведческой науки, в частности привлечение к ней украинских ученых, основные труды которых опубликованы именно на страницах исследуемых периодических изданий.

Ключевые слова: *Археологическо-библиографическая выставка, Ставропигийский Институт, прессы, история искусствоведения.*

Визначною подією в історії українського музейництва стало відкриття у Львові Археологічно-бібліографічної виставки Ставропігійського Інституту (1888–1889). Основу її експозиції становили унікальні пам'ятки релігійного мистецтва (археологічні знахідки, малярство, предмети літургійного призначення, тканини, стародруки та рукописи, архів тощо), що віками зберігалися в церквах, монастирях, а також приватних колекціях і музейних зібраннях науково-просвітніх інституцій Галичини. Більшість творів, показаних на виставці, після її закриття передано до новоствореного Музею Ставропігійського Інституту, який радянська влада розформувала у 1940 р., а його збірку було розпорошено в музеях і архівах Львова.

Основним інформативним матеріалом для дослідження Археологічно-бібліографічної виставки Ставропігійського Інституту у Львові 1888–1889 рр. стали ще й досі повноцінно не опрацьовані архівні джерела, що містять офіційну документацію, листування, акти, протоколи комісій*. Не менш цінними, а часто й унікальними джерелами рідкісних повідомлень слугують статті тогочасних періодичних видань, які на сьогодні добре збережені. А велика кількість публікацій, які всебічно висвітлюють різноманітні аспекти виставки, підтверджує, що ця непересічна для всієї Галичини подія стала справді визначною сторінкою в історії її культури.

Хронологія опрацьованих видань охоплює 1885–1889 рр. — від моменту, коли Ісидор Шараневич вперше озвучив плани щодо проведення майбутньої виставки як ключового етапу в програмі святкування 300-літнього ювілею Ставропігійського братства (Інституту) [12] і до її закриття. Основну частину періодичних видань, які друкували матеріали про виставку, становлять львівські часописи, що видавались українською («Правда», «Зоря», «Дзюло», «Новый Проломъ» (від 1888 р. «Червона Русь»), «Бесѣда» (літературний додаток до газети «Стахопудъ»), «Душпастирь», «Слово») та польською («Przewodnik naukowy i literacki» (додаток до «Gazety Lwowskiej»), «Gazeta Narodowa», «Kurjer Lwowski», «Dziennik Polski» та краківський «Czas») мовами. Не менш важливими та цікавими є публікації газет, надрукованих у Варшаві («Gazeta Warszawska»),

* Центральний державний історичний архів України у Львові. — Ф. 129 (Ставропігійський Інститут у Львові), оп. 2, спр. 741-747.

Перемишлі-Львові («Новый Галичанин»), Києві («Русское Дѣло»), Чернівцях («Bukowiner Nachrichten»), Любляні («Slovanský svět»), Празі («Národní listy»), Санкт-Петербурзі («Край»). Про окремі іноземні публікації довідуємося з газети «Дѣло», яка повідомила про відгуки в хорватській і сербській пресі, а також поінформувала, що «Французській дневникъ «La France» помѣстивъ в нумеръ зъ 30 н. ст. грудня 1888. користне для виставы справозданье, зъ пера, видко, фахового и легкого, якъ звычайно у Французѣвъ» [3].

Більша частина опублікованих матеріалів про виставку належить, на жаль, анонімним авторам. Серед відомих дописувачів — знані українські (Анатоль Вахнянин, Климентій Ганкевич, Платон Костецький, Осип Мончаловський, Петро Скобельський, Іван Франко) й польські (Едвард Павлович, Мар'ян Соколовський) науковці. Вони опублікували великі за обсягом статті історичного та мистецтвознавчого змісту. Статті П. Скобельського, А. Вахнянина й Е. Павловича було видруковано окремими брошурами.

Автори сучасних історичних досліджень, опрацьовуючи окремі сторінки діяльності виставки, посилалися на періодичні публікації згаданих дослідників П. Скобельського, Е. Павловича, а найчастіше — А. Вахнянина.

Серед матеріалів публікацій переважали інформаційні повідомлення, що висвітлювали різноманітні аспекти діяльності виставки, урочисто відкритої 10 жовтня 1888 р. у приміщенні Інституту, що стало головною подією дня для всього міста. На сторінках зазначених видань друкувалися повідомлення про перебіг урочистих заходів, зокрема короткі описи основних відділів експозиції, а також згадано присутніх на виставці видатних громадян міста та його гостей.

У статтях порушено важливі проблеми тогочасного стану збереження пам'яток культури, які стали актуальними у другій половині XIX ст. з огляду на поступовий розвиток виставкового та музейного руху в Галичині [16]. Вкотре вирішувалося питання про доцільність заснування у Львові Національного музею, основним завданням якого було збереження й експонування всіх пам'яток, що перебувають у краї. До цієї проблеми вже неодноразово зверталися науковці, вона стала основним пунктом підсумкової резолюції Польсько-руської археологічної виставки у

Львові (1885), хоча й не мала успіху [27], на відміну від ставропільської, яка після закриття стала базою для нового музею.

На окрему увагу заслуговують повідомлення, що інформують про відвідування виставки відомими політиками, діячами культури, представниками церковних структур, науковцями, зокрема Казимира Фелікса Бадені [6], кн. Евстахія Станіслава Сангушка, кн. Юрія Чарторийського, кн. Владислава й Лева Сапігів, гр. Кароля Лянцкоронського, гр. Івана Шептицького, гр. Михайла Тишкевича, Володислава Федоровича, Петра Добжанського, Володислава Лозінського [16] та ін. Найдокладніше як в українській, так і в польській пресі описано візит відомого польського художника Яна Матейка (11-16 грудня 1888 р.), який разом з родиною спеціально відвідав Львів з нагоди відкриття виставки, на яку його запросив І. Шараневич у Кракові 24 листопада [17]. Як підсумувала «Gazeta Lwowska», «Під час кількаденного перебування в столиці краю Матейко став об'єктом найсердечніших і найширших привітань» [Переклад. — *О. Г.-Ц.*] [26]. Зі статті Івана Франка у газеті «Kurjer Lwowski» стало відомо про участь у виставці відомого художника Антона Пилиховського [15]. Саме з публікацій у пресі довідуємося, що митці виконали низку замальовок експозиції, груп предметів та окремих пам'яток. З особливою увагою митці опрацювали відділ іконопису.

В цілому виставку побачили відвідувачі з Відня, Варшави, Кракова, Санкт-Петербурга, Москви, Києва, Чернівців, Познані [5], які, як резюмувала «Gazeta Lwowska», «не шкодували ні часу ні коштів, аби лише побачити давні пам'ятки України» [23].

І. Шараневич [14; 21] та о. А. Петрушевич [10] уклали ґрунтовні каталоги виставки. Незважаючи на їх унікальне значення, вони все ж таки зазнали незначної критики сучасників, думки яких висвітлено на сторінках польських та українських часописів [18; 24]. Найбільшим недоліком каталогу І. Шараневича, надрукованого до відкриття виставки, названо занадто стислу подачу інформації, спричинену поспіхом укладання, що не дало жодного уявлення про мистецьку та наукову цінність експозиції. Однак сьогодні ця інформація є чи не єдиним документальним джерелом дослідження вже втрачених пам'яток.

Своєрідним доповненням до каталогів, хоча й не комплексним, слугують регулярні повідомлення у пресі про надходження на виставку нових унікальних пам'яток навіть після її відкриття.

Археологічно-бібліографічна виставка стала важливим кроком до широкого усвідомлення цінності показаних на ній предметів, що підкреслено в статті «Gazety Narodowej» [22], яку написав, ймовірно, її редактор Платон Костецький, про що повідомив І. Шараневич у «Отчетъ изъ Археологическо-библиографической выставки...» [13]. Автор наголосив на потребі подальшого проведення мистецтвознавчих студій, які започаткували Войцех Дідушицький, Владислав Луцкевич, Владислав Лозінський.

Першість щодо кількості публікацій про виставку належить москвофільському часопису «Червона Русь». У 1888–1889 рр. її головними редакторами були багатолітні співробітники Ставропігійського Інституту, відомі галицькі журналісти Іван Пелех та Осип Марков. На сторінках видання регулярно висвітлювали різні аспекти діяльності Інституту, а починаючи з березня 1888 р., систематично інформували читачів про всі етапи підготовки виставки. Це більше сорока статей, різних за змістом та обсягом. З матеріалів газети можна простежити за перебігом підготовчих заходів, роботою виставкового комітету, процесом віднайдення й передачі пам'яток. У травневому номері 1888 р. опубліковано текст «Відозви», укладеної спільно радами Ставропігійського Інституту та Народного Дому з метою залучення до організації виставки широкого кола представників релігійних і громадських установ. На сторінках наступних номерів газети докладно описано відкриття виставки, названо присутніх на ньому осіб, наведено цитати з промов виступаючих.

Незважаючи на велику кількість суто інформативних повідомлень у часописі «Червона Русь», першість серед матеріалів належить серії продовжуваних статей пізнавального, мистецтвознавчого, часто критичного змісту, що опубліковано у восьми номерах за листопад–грудень 1888 р. [1]. Ці перші статті-дослідження почали з'являтися в пресі з листопада 1888 р. Їх автори описували діяльність виставки, експозицію загалом і коментували окремі пам'ятки. Ці теми висвітлено також у публікаціях газет «Зоря» [11], «Дѣло» [4], «Бесѣда» [9], «Душпастирь» [7; 8] й «Dziennik

Polski» [24; 25]. До названого переліку можна зарахувати й статтю Е. Павловича «Wystawa archeologiczno-bibliograficzna Instytutu Stauropigijskiego» [19], надруковану у «Przewodniku Naukowym i Literackim» — щомісячному додатку до «Gazety Polskiej».

Поділ статей газети «Червона Русь», крім першої — вступної, здійснено за тематикою відділів експозиції: тканини (священничий одяг, гаптовані фрагменти, плащаниці й антимінси), різьба на металі та дереві, ікони, бібліографічний відділ. У статтях анонімний автор спробував простежити вплив історичних подій на розвиток українського мистецтва, систематизувати, атрибутувати й датувати показані на виставці об'єкти. На прикладі більше ста експонатів засвідчено взаємодію змін у мистецтві й політичному становищі держави [2].

З нагоди відкриття виставки москвофільський журнал «Бесѣда» [9] у чотирьох номерах опублікував статтю-есе «Письмо къ другу» О. Мончаловського, головного редактора цього видання. Автор емоційно передав враження від виставки, її відкриття, художньо описав вигляд експозиційних кімнат. Він докладно охарактеризував бібліографічний розділ виставки, зокрема, скаталогізував твори за місцем видання та побіжно згадав основні відділи, докладніше зупинившись на вибраних зразках.

Ще дві важливі статті у провідних друкованих органах народців опублікували українські дослідники П. Скобельський («Зоря» [11]) та А. Вахнянин («Дѣло» [4]). Обидві статті збудовано за правилом тематичного поділу відповідно до видів пам'яток. Автори відзначили найкращі, на їхню думку, зразки з кожного відділу, описавши та датувавши їх, здійснили мистецтвознавчий огляд, відзначили еволюцію українського мистецтва у взаємодії з його загальноєвропейським розвитком. Важливо наголосити, що обидва автори обстоювали думку щодо існування особного, високорозвинутого українського мистецтва, сформованого століттями під домінуючим впливом Візантії, як самобутнього явища в світовій культурі. Однак П. Скобельський заперечив існування окремого українського мистецького осередку чи «школи». Наприклад, про відділ іконопису він писав: «не лишилось по нѣй нѣякихъ слѣдовъ в. переховавшихъ ся образах; всѣ вони мають в. виконанню за надто

мало впольного, а за багато водрубности и самостойности, як щобы мали походити зь якои школы» [11].

На сторінках популярного релігійного часопису «Душпастирзь» відомий дослідник К. Ганкевич опублікував статтю «Археологічно-бібліографічна виставка Ставропігійского Института» [7], якій передувала т. з. вступна, пояснювальна стаття «Малярство церковне на Руси» [8]. В ній автор виклав свої розмірковування про розвиток живопису, зокрема церковного, як виду мистецтва, що вдосконалюється в тісному зв'язку з історичним процесом кожного народу. Описав історичні етапи формування іконопису від початку християнства. Описуючи виставку, проаналізував особливості українського мистецтва, для якого характерна неповторна своєрідність: «Традиція візантійська оживляє ся на нашой Руси під впливом свободной цивилизації, під отвертымъ небомъ европейской штуки — насампередь ренесансомъ, а потомъ барокомъ» [8, с. 602]. Автор відзначив неocenенний внесок високодуховної національної ідеї І. Шараневича й о. А. Петрушевича у щоденне життя суспільства. Їхня найбільша заслуга полягає в організації й відкритті виставки, яку названо «пластичним відтворенням історії Галичини» [8, с. 601]. К. Ганкевич поділив експозицію на три відділи: малярство, посуд і священниче вбрання, бібліографія. Описуючи пам'ятки відповідно до відділів, він лише побіжно вказав на іконографічні та стилістичні відмінності, відзначив і групував окремі зразки, встановив датування, послугувуючись лише інформацією з каталогів виставки. Дві статті ідентичні за змістом, лише доповнені критичною рецензією на каталоги виставки і додатковими описами виставкових кімнат, надрукованою дещо раніше у часописі «Dziennik Polski» [24; 25].

В уже згаданій статті часопису «Przewodnik Naukowy i Literacki» Е. Павлович зробив екскурс по експозиції, відзначивши окремі пам'ятки кожного з відділів. Розглядаючи збірку ікон, він дійшов висновку, що до кінця XVII ст. під впливом Заходу почав зникати характерний для Галичини іконопис, що базувався на візантійських взорах, і все частіше набував рис, властивих «цеховому» малярству [19, с. 1045].

Власне бачення історії українського та візантійського мистецтва висвітлив польський мистецтвознавець Мар'ян Соколовський у

статті «Sztuka cerkiewna na Rusi i na Bukowinie (Wystawa stauro-pigialna we Lwowe z. r. 1888/9)», надрукованій у польському науковому часописі «Kwartalnik historyczny» [20]. Важливо, що автор не зупинився на переліку найцікавіших пам'яток, а здійснив теоретичний, історичний, мистецтвознавчий аналіз. Зокрема, описуючи бібліографічний відділ, він проаналізував палеографічні, стилістичні та художні особливості рукописів і стародруків, вказав на іконографічні особливості, колористику, візантійські, західноєвропейські, балканські впливи та їх проникнення в українське мистецтво.

Підсумовуючи огляд українських та іноземних, переважно польських, пресових видань, варто зауважити, що вони становлять важливу та унікальну базу для дослідження Археологічно-бібліографічної виставки у Львові 1888–1889 рр. Основні матеріали висвітлено на сторінках не лише газет, а й популярних тодішніх наукових, літературних і релігійних журналів. Велика кількість публікацій підтверджує вагоме значення виставки в історії Галичини, зокрема на шляху становлення музейництва. Публікації розкривають невідомі досі факти про підготовчі процеси відкриття і діяльність виставки. Ще одну групу матеріалів становить доволі численний комплекс перших мистецтвознавчих студій, що систематично почали з'являтися в кінці XIX ст., і свідчили про активізацію пам'яток охоронного руху, що привело до відкриття перших археологічних виставок. Характерно, що саме з відкриттям Ставропігійської виставки до дискусії долучились українські науковці, думки яких часто різнилися від думок представників польської науки. Таким чином, окрім додаткового інформаційного джерела, періодичні видання кінця XIX ст. допомагають простежити за розвитком мистецтвознавчої науки в Галичині, проаналізувати та порівняти думки різних її представників.

1. Археологическо-библиографическая выставка Ставропігійского Института // Червоная Русь (Львовъ). — 1888–1889. — 12 (24) нояб. (№ 132). — С. 1-2 ; 13 (25) дек. (№ 144). — С. 1-2 ; 15 (27) дек. (№ 145). — С. 1 ; 17 (29) дек. (№ 146). — С. 1 ; 22 дек. (3 янв.) (№ 148). — С. 1 ; 24 дек. 1888 (5 янв. 1889) (№ 149). — С. 1 ; 29 дек. 1888 (10 янв. 1889) (№ 150). — С. 1-2 ; 31 дек. 1888 (12 янв. 1889) (№ 151). — С. 5-6. — Без підп.

2. Археологическо-библиографическая выставка Ставропигийского Института // Червоная Русь (Львовъ). — 1888. — 12 (24) нояб. (№ 132). — С. 1. — Без підп.
3. Археологично-библиографичною выставою Ставропигийского Института // Дѣло (Львѳвъ). — 1888. — 22 груд. (3 съч.) (№ 282). — С. 3. — Без підп.
4. *Вахнянинъ Н.* Археологична выставка Института Ставропигийского / *Н. Вахнянинъ* // Дѣло (Львѳвъ). — 1888. — 31 жовт. (12 листоп.) (№ 242). — С. 2 ; 2 (14) листоп. (№ 244). — С. 1 ; 4 (16) листоп. (№ 246). — С. 1 ; 5 (17) листоп. (№ 247). — С. 1 ; 7 (19) листоп. (№ 248). — С. 1-2 ; 9 (21) листоп. (№ 249). — С. 1-2 ; 10 (22) листоп. (№ 250). — С. 1-2 ; 11 (23) листоп. (№ 251). — С. 1 ; 14 (26) листоп. (№ 253). — С. 1.
5. Выставка древностей Ставропигийского Института // Червоная Русь (Львовъ). — 1889. — 10 (22) янв. (№ 5). — С. 3. — Без підп.
6. Выставка древностей Ставропигийского Института // Червоная Русь (Львовъ). — 1888 (1889). — 29 дек. (10 янв.) (№ 150). — С. 3. — Без підп.
7. [*Ганкевич К. J.*] Археологично-библиографична выставка Ставропигийского Института / *К. Г.* // Душпастьрь. Газета Церковна (Львѳвъ). — 1888. — 15 (27) листоп. (№ 22). — С. 690-696.
8. [*Ганкевич К. J.*] Малярство церковне на Руси / *К. Г.* // Душпастьрь. Газета Церковна (Львѳвъ). — 1888. — 15 (27) черв. (№ 12). — С. 372-373 ; 15 (27) сент. (№ 18). — С. 574-575 ; 1 (13) окт. (№ 19). — С. 600-602.
9. [*Мончаловський О. J.*] Письмо къ другу / *О. А. М.* // Бесѣда (Львовъ). — 1888. — 1 (13) окт. (№ 19). — С. 218-220 ; 15 (27) окт. (№ 20). — С. 230-232 ; 1 (13) нояб. (№ 21). — С. 242-244 ; 15 (27) нояб. (№ 22). — С. 254-256.
10. *Петрушевичъ А.* Каталог церковно-славянских рукописей и старопечатных книг кирилловского письма, находящихся на археологическо-библиографической выставке в Ставропигийском заведении / *А. С. Петрушевичъ*. — Львовъ, 1888. — 45 с.
11. *Скобельський П.* О археологично-библиографичной выставѣ Ставропигийского Института / *П. Скобельський* // Зоря (Львовъ). — 1889. — 1 (13) берез. (№ 5). — С. 85-87 ; 15 (27) квіт. (№ 8). — С. 140-142 ; 1 (13) трав. (№ 9). — С. 155-157 ; 15 (27) трав. (№ 10). — С. 173-174 ; 1 (13) черв. (№ 11). — С. 190-191 ; 15 (27) черв. (№ 12). — С. 206-208 ; 1 (13) лип. (№ 13-14). — С. 234-235 ; 13 (25) серп. (№ 15-16). — С. 272-274.
12. Специальная археологическая выставка // Слово (Львовъ). — 1885. — № 92. — С. 3. — Без підп.

13. *Шараневич И.* Отчетъ изъ Археологическо-библиографической выставки въ Ставропигійскомъ институтъ открытой 28 сент. (10 окт.) 1888 г., закрытой 16 (28) фебр. 1889 г. и опись фотографически снятыхъ предметовъ изъ той же выставки / *Исидоръ Шараневичъ.* — Львовъ, 1889. — С. 11.
14. *Шараневичъ И.* Каталогъ археологическо-библиографической выставки Ставропигійскаго Института въ Львовъ открытой дня 10 Октября 1888, а имѣющей быти закрытою дня 12 Января 1889 по н. ст. / *Исидоръ Шараневичъ.* — Львовъ, 1888. — 96 с.
15. *Franko I.* Wystawa archeologiczno-bibliograficzna / *I. Fr.* // *Kurjer Lwowski (Lwów).* — 1889. — 15 lut. (N 46). — S. 2-3.
16. *Grono Posłów* // *Dziennik Polski (Lwów).* — 1888. — 13 paźdz. (N 285). — S. 2. — Bez podp.
17. *Instytut stauropigiański we Lwowie* // *Czas (Lwów).* — 1888. — 27 list. (N 272). — S. 2. — Bez podp.
18. *Otwarcie wystawy archeologicznej* // *Kurjer Lwowski (Lwów).* — 1888. — 11 paźdz. (N 283). — С. 3. — Bez podp.
19. *Pawłowicz E.* Wystawa archeologiczno-bibliograficzna Instytutu Stauropigijskiego / *E. Pawłowicz* // *Przewodnik naukowy i literacki (Lwów).* — 1888. — S. 1042-1047.
20. *Sokołowski M.* Sztuka cerkiewna na Rusi i na Bukowinie (Wystawa stauropigialna we Lwowe z. r. 1888/9) / *Maryan Sokołowski* // *Kwartalnik historyczny (Lwów).* — 1889. — S. 619-657.
21. *Szaraniewicz I.* Katalog archeologiczno-bibliograficznej wystawy Instytutu Stauropigiańskiego we Lwowie, otwartej dnia 10. października r. 1888., a mającej się zamknąć dnia 12. stycznia r. 1889. / *Izydor Szaraniewicz.* — Lwów, 1888. — 117 s.
22. *Wystawa archeologiczna w Stawropigii* // *Gazeta Narodowa (Lwów).* — 1888. — 17 list. (N 265). — S. 3. — Bez podp.
23. *Wystawa Instytutu Stauropigijskiego* // *Gazeta Lwowska (Lwów).* — 1889. — 23 stycz. (N 18). — S. 2. — Bez podp.
24. *Z wystawy Stauropigiańskiej. I* // *Dziennik Polski (Lwów).* — 1888. — 14 list. (N 317). — S. 2. — Bez podp.
25. *Z wystawy Stauropigiańskiej. II* // *Dziennik Polski (Lwów).* — 1888. — 15 list. (N 318). — S. 2. — Bez podp.
26. *Ze świata* // *Gazeta Lwowska (Lwów).* — 1888. — 18 grud. (N 289). — S. 4. — Bez podp.
27. *Zjazd Archeologiczny* // *Czas (Kraków).* — 1885. — 13 wrześ. (N 208). — S. 2. — Bez podp.